

D-2. Preventivní systém

DON BOSCO A VÝCHOVA

Don se Bosco věnoval celý život výchově, přesto se nikdy nepřel o teoretické principy, týkající se výchovy a školy. Nezanechal po sobě žádné dílo o výchově. Pohnutkou jeho činnosti byl mladý člověk, jemuž je zapotřebí pomoci. Domníval se, že každého chlapce mu posílá do cesty Bůh a on mu jej má zvěstovat svým jednáním

Jeho výchovný systém byl zcela osobní. Nazýval jej pedagogikou lásky. Spočíval v tom, že se snažil uspokojit potřeby těla i duše. Říkal: "Moje pedagogika je dcerou lásky." Roku 1886 odpovídá řediteli semináře v Montpellier, panu Dupuyemu: "Chcete, abych vysvětlil svou metodu. Zklam vás. Ani já ji totiž neznám. Šel jsem vždy dopředu, jak mi vnukal Pán a jak to vyžadovaly okolnosti".¹

Jeho žák, pozdější univerzitní profesor Bartoloměj Fascile v díle Výchovná metoda Dona Boska říká: „Don Bosco není autorem žádné originální teorie ani systematické pedagogiky. Don Bosco se stal velkým pro svoje organizační schopnosti a vrozené vychovatelské ctnosti. V dějinách výchovy mu rozhodně patří jedno z nejpřednějších míst v řadě vychovatelů minulého století. Ale mezi pedagogy teoretiky budeme marně hledat jeho jméno.”²

Nebyl pedagogem teoretikem, ani kritikem, ani historikem. Byl praktik. Každé jeho slovo nebo gesto sledovalo výchovu, pomoc bližnímu. Nebyl pedagogem za katedrou, nýbrž pedagogem v terénu.

PREVENTIVNÍ SYSTÉM - PROŽÍVANÁ PEDAGOGIKA

A. Auffrey říká, že jeho preventivní systém je stejně starý jako evangelium. Don Bosco jej pouze moderně interpretoval. Měl zvláštní dar. Někdo se rodí jako básník, jiný jako malíř nebo matematik; on se

¹ Lemoyne -Amadei - Ceria - Foglio: Memorie biografiche do don Bosco, vol. 1 - 20. Torino, 1948

² Tamtéž

narodil jako vychovatel. Aktualizoval pedagogiku evangelií. Dílem o výchově, které napsal, byl jeho život. Z jeho spisů, zkušeností a rozhovorů by se dalo pořídit velké dílo teoreticko-praktické pedagogiky. Byl průkopníkem aktivní školy, večerní školy, dětských domovů, vesniček mládeže, dělnických sdružení, boje proti analfabetismu. Řešil problémy volného času, bytové problémy pracující mládeže. Je samozřejmé, že jej zajímala i teorie. Víme kupříkladu, že r. 1844 navštěvoval na přání arcibiskupa na turínském universitě přednášky o pedagogice, které měl profesor Aporti a profesor Rayneri. Měli na něj vliv i jiní vychovatelé a spisovatelé. Dona Boska měli srdečně rádi a poskytovali mu pomoc vychovatelé Rosmini a Tomaseo, ze spisovatelů Silvio Pellico a Manzoni.³

E. Ceria říká, že Don Bosco se inspiroval preventivním systémem, ale tento systém neobjevil, pouze jej aplikoval novými ojedinělými formami.⁴

Od chlapeckých let měl mimořádné vychovatelské schopnosti a vlastnosti. Prvou představu o preventivním systému si začíná utvářet v devíti letech, kdy se mu zdá podivný sen, v němž mu tajemná bytost ukazuje zástupy zhrublé mládeže. Posílá ho mezi ni a dává radu: ne bitím, ale mírností a láskou si získáš tyto své přátele. Program tohoto živého snu naplní celý jeho život.

Od dětství měl dar apoštolátu, jako měl Mozart dar hudby. Vztah k mladým není snadné se naučit. Základní ladění musí již být v povaze. Kdo má mládež rád a umí se pro ni obětovat, má dar. Naučí se ji i vést, inspirovat, být otcem, přítelem i rádcem.

PREVENTIVNÍ SYSTÉM PŘI VÝCHOVĚ MLÁDEŽE

Preventivní systém je systém dobroty, ale dobroty povýšené na systém. Je to způsob výchovné a pastorační činnosti, která prostřednictvím výchovné přítomnosti a silou přesvědčení a lásky umožňuje mladým lidem růst v „čestné občany a dobré křesťany“. Je to láska, která se dává

³ Aufrey A.: San Giovanni Bosco. Torino, Nuova edizione a cura di V.Messori 1970

⁴ Ceria E.: Annali della Societa Salesiana. Torino 1941

nezištně, protože čerpá z lásky Boha, který každé stvoření předchází prozřetelností, doprovází přítomností a zachraňuje obětováním života. Uplatňuje se tedy jako trvalé praktikování lásky, která nemá hranice a dělá vychovatele znakem a svědkem lásky.⁵

Don Bosco v jediném dokumentu, který na žádost arcibiskupa napsal: „Celý tento systém se opírá o rozum, náboženství a laskavost. Vychovává z žáka přítele, který vidí ve svém asistentovi dobrodince, který ho upozorňuje pouze proto, že z něho chce vychovat dobrého člověka. Napomíná se tak, že se nenarušuje srdečný vztah mezi vychovatelem a chlapcem ani v době výchovy, ani později. Když si vychovatel získal srdce svého chráněnce, bude mít na něho velký vliv. Někdo namítne, že je tento systém v praxi nesnadný. Podotýkám, že ze strany žáků je mnohem snadnější, uspokojivější a úspěšnější. Ze strany vychovatelů jsou zde určité obtíže, ale ty se zmenší, pustí-li se vychovatel horlivě do díla. Vychovatel je člověk, který se zasvětil dobru svých žáků. Proto má být připraven podstoupit každou nepříjemnost a námahu, jen aby dosáhl svého cíle, totiž občanské, mravní a odborné výchovy svých žáků.“

Vychovatelé s nimi mluví jako milující otcové, žáci se mohou podle nich řídit za všech okolností, oni jim radí a láskyplně je opravují. Jinými slovy to znamená: učiní mladým mravně nemožným dopustit se provinění. V praxi se používá tohoto systému důsledně podle slov svatého Pavla: „lásky je trpělivá, laskavá, nehledá svůj prospěch, všechno vydrží, neztrácí naději, je vytrvalá“. Proto může uplatňovat preventivní systém s úspěchem pouze křesťan. Chce-li vychovatel, aby ho žáci poslouchali a aby dosáhl svého cíle, musí stále používat rozum a náboženství jako svoje nástroje.“⁶

Životopisné paměti nám zachovaly zprávu z roku 1854 o historickém setkání Dona Boska s tehdejším ministrem vnitra Urbanem Rattazzim, který dovolil mladému knězi výlet s mladistvými provinilci z věznice Generala.

Ministr očekával netrpělivě výsledek výletu (vězňů bylo asi tři sta). I když jej Don Bosco ubezpečil, že vše dopadne dobře, nepodařilo se mu

⁵ SDB : Stanovy a pravidla, kap. 2. Roma 1984

⁶ Bosco J.: Preventivní systém při výchově mládeže, Torino 1877

zvládnout neklid. Ale Don Bosco, aniž ztrácel čas, využil dovolení ministra, kterého šokoval svou troufalostí. Při dalším setkání řekl ministr Donu Boscovi:

- Pane opate, oceňuji s uznáním vše, co jste vykonal pro naše mladé vězně. Rád bych slyšel váš názor, proč stát nemá nad těmi hochy stejný vliv jako vy?

- Excellence, vliv, který máme, je vliv mravní. Na rozdíl od státu, který jen poroučí a trestá, my se obracíme především na srdce mládeže. A naše slova jsou Boží slova.

Ministr musel uznat, že církev disponuje na světě tajemnou silou, kdežto týráním lidí se ještě nikdy ničeho nedosáhlo.

Řekl Donu Boscovi: „Můžete ovládat srdce mládeže, je to vaše výsada.“⁷ Mohli bychom říci, že výletem s vězni Don Bosco názorně prokázal účinnost preventivního systému při výchově mládeže, i té nejzanedbanější.

Preventivní systém se opírá o mravní sílu, která působí na nitro a otevírá člověka Božímu slovu. Tento mravní vliv mají rodiče na své děti, kněz na své věřící, zákonně ustanovené autority na své podřízené. Hovoříme především k srdci mládeže. Stejně jako s nimi mluví rodiče nebo jako spolu mluví přátelé, kteří se mají velice rádi. Řeč srdce je mnohem přesvědčivější, je mnohem účinnější než řeč moci nebo prospěchu. A jestliže doprovází řeč srdce rozum, pak je úspěšný výsledek jistý.

⁷ Lemoyne -Amadei - Ceria - Foglio: Memorie biografiche do don Bosco, vol. 1 - 20. Torino, 1948

PREVENTIVNÍ SYSTÉM – POSELSTVÍ DONA BOSKA DNES

V preventivním systému, který zavedl a užíval Don Bosco, jsou hluboké pedagogické podněty, které jsme dosud zcela neuvedli do praxe. Don Bosco neměl možnost studovat psychologii vztahů a tím méně psychoanalýzu, protože ještě nebyla objevena. Ale tušil, že nemůže nastat mezi vychovatelem a vychovávaným plodný vztah, jestliže tu není cit a úcta.

Jestliže má vychovatel vůči svým svěřencům výhrady a zaujatost, ti vycítí takové postoje a prohlédnou, že jinak hovoří a jinak smýšlí. Mladí mu v takovém případě přestanou důvěřovat, budou mít obavu se projevit a spontánně otevřít srdce. Nakonec nepřijmou ani to, co jim bylo sděleno neupřímně a s chladem.

Don Bosco vytušil, že pouze chování vyznačující se sympatií a ochotou ke komunikaci, je cestou, kterou je možno získat druhého, aby přijal mé odkazy a myšlenky. „Mládež je možno získat přátelským vztahem. Máme-li mít při výchově mládeže dobré výsledky, je třeba naučit se způsobu, jak se stát milovaným, abych potom byl i respektovaným. Pamatujte si, že výchova je záležitostí srdce a že pouze Bůh je její zárukou, takže my nemůžeme nic, jestliže nás Bůh nenaučí tomuto umění a nedá nám do rukou klíče k němu. Udělejme vše pro to a s vědomím pokorné a naprosté závislosti se pokusme vniknout do této pevnosti, do níž nemá přístup tvrdost a přísnost. Usilujme o to, aby nás milovali, abychom si osvojili smysl pro povinnost a žili ve svaté bázni Boží, a uvidíme, s jak nezvyklou snadností se nám otevře tolik srdcí.”⁸

Cestou opravdové a hluboké sympatie, která bude zřejmá a opěťovaná, vychovatel bude moci vstoupit do srdce mladého člověka a bude schopen mu předat vše, co je v něm hodnotného. Preventivní systém mohou používat všichni. Není to žádná věda, kterou je třeba nejdříve nastudovat.

⁸ Lemoyne -Amadei - Ceria - Foglio: Memorie biografiche di don Bosco, vol. 1 - 20. Torino, 1948

GRAFICKÉ VYOBRAZENÍ PREVENTIVNÍHO SYSTÉMU

PREVENTIVNÍ SYSTÉM - CESTA PŘES SRDCE K ROZUMU

Moderní psychologie již obšírně probádala procesy motivací, které ovlivňují naše rozhodování. Všichni vědí, že bez motivace se nedá rozvinout činnost. Každá osoba usiluje v podstatě o to, aby uspokojila svoje potřeby. Aby se jí to podařilo, rozhoduje se pro určité vhodné způsoby činnosti. Dovede do nich vložit všechny své síly. O tom, zda osoba bude něco chtít, nebo ne, se rozhoduje v nitru.

„Motiv je vnitřní pohnutka k činnosti, skutečná příčina činu, jednání, vztahu. Znamená souhrn hybných činitelů v činnostech, učení a osobnosti. Hybným činitelem se myslí takové skutečnosti, které jedince podněcují, podporují, nebo naopak tlumí, aby něco konal, nebo nekonal.“⁹

Motivovat žáka znamená vyvolat v něm podněcující vliv k učení, zvláštními pedagogickými prostředky vzbudit v něm přání se učit. Tam, kde se používá trest, myšlenka motivace se stává zbytečnou.

Vnější činnost je souhrnem složitých procesů: uvědomění si potřeby, rozhodnutí způsobu, jakým se potřeba uspokojí, soustředění sil, nejvhodnější způsob jejich uplatnění a konečně sama činnost.

Jestliže činnost není uložena a provádí se svobodně, můžeme říci, že ten, kdo ji koná, má pro ni nějakou motivaci: vykonal čin vůle, do nějž vložil část, nebo všechny své síly. Je známo, že vůle je podstatnou známkou člověka. Proto je třeba ji během výchovného procesu usilovně a vytrvale upevňovat a rozvíjet. Preventivní systém u mládeže bděle sleduje tuto záležitost a co nejvhodněji stimuluje vůli základními motivacemi.

Don Bosco se přesvědčil, že není možná výchova bez aktivní účasti žáka, dokud neotevře své srdce a nepřijme za své výchovné požadavky. Pochopil, že je neúčinné všechno vnější počínání, dokud se mu neotevře nitro žáka. Proto dělal vše pro to, aby se stal jeho přítelem, aby si ho za každou cenu získal. Dnes bychom řekli, že se snažil dát všemožně mladým pozitivní motivaci.

Mnozí jsou přesvědčeni, že pocit povinnosti, který je pro člověka nutný,

⁹ Čáp J.: Psychologie výchovy a vyučování. Praha, Univerzita Karlova 1993, str. 84

se vyvolává neustálým připomínáním a plněním nepříjemných povinností. Tak po celý život zůstane v mysli člověka dojem, že povinnost je cosi protivného. Pěstuje se tak odpor k povinnosti. Některým mladistvím toho doma i ve škole tolik napřipomínali o povinnosti, že toto slovo se pro ně stalo prázdným, nic pro ně neznamená.

Smysl pro povinnost zná jen ten, kdo cítí uspokojení při plnění povinností. Učitel, který pomáhá žákovi přemáhat potíže při učení, pomáhá mu vychutnávat radost z úspěchu, vychovává v něm smysl pro povinnost a dává společnosti odpovědného člověka. Povinnost se nedá plnit proti vůli. Povinnost je vnitřní motivace člověka, nikoliv vnější dozorce s rákoskou v ruce. „Preventivní systém činí z žáka přítele, který vidí v asistentovi svého dobrodince, jestliže ho upozorňuje, jestliže ho chce učinit dobrým, uchránit ho před nepříjemností, od trestů a ostudy”.¹⁰

Jakmile se podařilo vytvořit přátelský vztah, pak je možno hovořit k srdci jakékoliv osoby. Don Bosco se snažil být přítelem všech svých hochů, dělal vše pro to, aby je poznal, pochopil, pomáhal jim nejrozumnějšími způsoby a získal si jejich přátelství. Pak je učil, uváděl do světa práce a předával jim ty křesťanské hodnoty, jimiž překypovalo jeho kněžské srdce.

Don Bosco se přesvědčil, že výchova je záležitostí srdce a i proto se nedá začít s výchovou dříve, dokud nebylo získáno srdce - tato pevnost, do níž nemá přístup tvrdost a přísnost. Jinými slovy, nedá se začít s výchovou dříve, dokud nebyly odstraněny všechny obranné postoje a dokud mladý člověk nedostal motivaci, tj. dokud se nepřesvědčil, že ho chceme dobře připravit na budoucnost.

Když bylo získáno jeho srdce, když se přesvědčil, že jde o jeho budoucnost, když se mu pomohlo z těžkostí, když byl přátelsky napomenut ve chvílích, které nezvládl, pak tu je otevřená cesta k tomu, aby se dal do rozvíjení svých schopností a do práce na sobě. Je přírodním zákonem, že každé bytí má v sobě předpoklady růstu a

¹⁰ Bosco J.: Preventivní systém při výchově mládeže, Torino 1877

jestliže se podpoří přiměřenými podmínkami, pak je přirozené, že výsledkem bude celostní zralost. Preventivní systém vytváří nejvhodnější podmínky růstu tomu, kdo nedovede dosud všechno vládnout svými silami. Počíná si jako rodiče: podporuje všestranný růst, laskavě napomíná, podpirá, pomáhá.

Preventivní systém je přímá cesta k srdci žáka. Vytváří s ním stejně srdečný vztah jako rodiče s dětmi. Don Bosco nemohl tehdy vědět, že tento laskavý, ohleduplný a rozumný vztah je shodný s pojmem, který nazvala nynější psychoterapeutická věda „pomocný vztah“.¹¹

Nedospělý mladý člověk je křehký. Hledí do budoucnosti, jak by ji naplnil. Ochotně dá důvěru tomu, kdo se stane jeho přítelem, kdo se ujme jeho vedení, kdo mu bude vzorem, který by rád uskutečnil. Mladý má v povaze ochotu přijímat a podílet se. Psychologická věda to dosud možná neprokázala, ale Don Bosco na to přišel hned na začátku svého apoštolátu a po mnohaleté zkušenosti nazval tuto svou intuici „preventivní systém“.

Několik let před svou smrtí, když již byl silně rozšířen jeho výchovný styl, jímž si získal spousty srdcí a vychoval řady řemeslníků, pokorně napsal: „Zabývám se mládeží dobrých čtyřicet roků a nepamatuji se, že bych byl použil tělesných trestů. A přece jsem s Boží pomocí dosáhl nejen toho, co bylo nutné, nýbrž i toho, co jsem si pouze přál, a to i u chlapců, kteří nedávali zdánlivě žádnou naději na polepšení“.¹²

Víme, že měl u sebe případy, které bychom dnes neváhali svěřit psychoterapeutické léčbě. Napsal: „Jestliže vychovatel chce, aby se ho žáci báli neposlechnout, ať se snaží, aby si získal jejich lásku. Pak bude trestem i to, když hochovi odepře projev přízně. A bude to trest, který probouzí snahu vyniknout, dodává odvahu a nikdy neponižuje“.¹³

Úsilí o vytvoření srdečného vztahu není samoúčelné. Musí zapojit do činnosti rozum, protože ten je vůdcem člověka. Musí dovést jednotlivce na takový stupeň, že se dovede orientovat sám.

Provázíme je, aby dozráli v pevných zásadách a aby v choulostivém období přijímali odpovědnost za růst svého lidství ve víře.¹⁴

¹¹ Vymětal J.: Úvod do psychoterapie. Praha, Psychoanalytické nakladatelství 1992, str.130

¹² Lemoyne -Amadei - Ceria - Foglio: Memorie biografiche di don Bosco, vol. 1 - 20. Torino, 1948

¹³ Tamtéž

¹⁴ SDB : Stanovy a pravidla, kap. 2. Roma 1984

PREVENTIVNÍ SYSTÉM - VNITŘNÍ OBSAH

Snadno pochopíme, že takové proměny se nedocílí naráz. Vede k ní dlouhá cesta. Vychovatel, který chce jít ve stopách Dona Boska a počínat si jako on, musí se jednak odborně vzdělávat a jednak se musí cvičit v lidských ctnostech, aby byl harmonickým a všestranně ušlechtilým člověkem, který dokáže vytvářet srdečné a obohacující vztahy. Ve smyslu preventivního systému by to měly být „vztahy pomocné“.

Preventivní systém není vlastně ani tolik výchovný systém, jako spíše způsob bytí, styl, mentalita, skrze niž dospělý křesťan, rozhodnutý pracovat s nedospělými, přijímá souhrn zdravých a přirozených postojů (podobně jako to činí rodiče vůči svým dětem), kterými působí na žáka a tím, že se pokouší naučit jej něco dobrého, především něco potřebného, a současně jej učí být člověkem.

DUCHOVNÍ ZKUŠENOST

Preventivní systém nachází svůj pramen a střed ve zkušenosti lásky Boha, který každé stvoření předchází svou prozřetelností, provází svou přítomností a zachraňuje tím, že mu dává život.

Tato zkušenost nás připravuje na to, abychom přijímali Boha v mladých, abychom byli přesvědčení, že Bůh nám v nich nabízí milost setkání s ním a že nás volá sloužit mu v nich, uznávat jejich důstojnost, obnovovat důvěru v jejich dobré jádro a vychovávat je k plnému životu. Tato pastorační láska utváří výchovný vztah přiměřený mladému člověku. Je to ovoce přesvědčení, že každý život, i ten nejchudobnější, nejsložitější a nejnejistější, nese v sobě, tajemnou přítomností Ducha svatého, sílu vykoupení a semeno štěstí.¹⁵

Tato originální nabídka evangelizace vychází ze setkání s mladými tam, kde jsou. Uskutečňuje se prostřednictvím výchovného procesu, který upřednostňuje chudé a poslední, podporuje rozvoj pozitivních prvků, které mají, a nabízí zvláštní formu křesťanského života a mládežnické svatosti.

¹⁵ Odbor pro Salesiánskou pastorační mládež: Salesiánska pastorácia mládeže, Bratislava, Don Bosco 1999

PEDAGOGICKÁ METODOLOGIE

Preventivní systém je i pedagogickou metodologií, kterou charakterizuje:

- **Vůle být mezi mladými**, mít účast ne jejich životě, se sympatií pozorovat jejich svět a pozorně si všímat jejich požadavků a hodnot.
- Bezpodmínečné přijímání, které se stává povzbudivou silou a trvalou *schopností vést dialog*.
- Preventivní kritérium, které věří v sílu dobra, přítomného v každém mladém člověku, i v tom nejbídnějším, a snaží se ho rozvíjet prostřednictvím **pozitivních zážitků dobra**.
- Ústřední postavení: **rozum**, která se projevuje v rozumnosti požadavků a norem, v pružnosti a přesvědčivosti nabídek; **náboženství**, chápaného jako rozvinutí smyslu pro Boha, přítomného v každé osobě a úsilí o křesťanskou evangelizaci, a **laskavost**, které se projevuje jako výchovná láska, umožňující růst a utvářející vztah.
- Pozitivní **prostředí**, proniknuté osobními vztahy, oživované láskou a solidarností, oživující a aktivizující přítomností vychovatelů, ale i samotných mladých jako hlavních „účinkujících“.

20 METOD PREVENTIVNÍHO SYSTÉMU DONA BOSCA

- 1) Jestliže chceš vzbudit „bázeň“ v mladém člověku, nejdříve v něm probud' „lásku.“
- 2) Nikdy nenadávej mladému člověku na veřejnosti.
- 3) Používej osobní povzbuzení „do ucha“ ke zlepšení vztahů.
- 4) Udělej první krok, buď iniciativní.
- 5) Vytvářej jasná a rozumná pravidla.
- 6) Zajímej se o to, o co se zajímá mládež.
- 7) Buď rozumný.
- 8) Nikdy nebij mladého člověka.
- 9) Nech mladé běhat, skákat a dělat rámus
- 10) Nech mladé poznat, že jsou milováni.
- 11) Usiluj o pozornost a pozitivní vztah.
- 12) Nikdy nenapomínej, když jsi rozzlobený.
- 13) Když mladý člověk odmítne napomenutí, požádej jiného vychovatele/instruktora aby zasáhl.
- 14) Vytvoř bezpečné prostředí.
- 15) Vytvoř čas, aby mohli „vstřebat“ své zážitky.
- 16) Nevyhrožuj.
- 17) Sport, hudba, divadlo a výlety jsou základní prvky preventivního systému.
- 18) Důslednost dospělých způsobuje, že preventivní systém funguje.
- 19) Udržuj radostné a optimistické jednání s mladými lidmi.
- 20) Plýtvěj svůj volný čas pro mladé.